

Monika Jagiełło

Obraz koniugacji w "Słowniku współczesnego języka polskiego" pod redakcją Bogusława Dunaja

Prace Językoznawcze 3, 47-64

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Monika Jagiełło
Olsztyn

Obraz koniugacji w *Słowniku współczesnego języka polskiego* pod redakcją Bogusława Dunaja

Polish conjugation in the *Dictionary of Contemporary Polish*, ed. B. Dunaj

The subject of research is a new systematisation of Polish conjugation presented in the *Dictionary of Contemporary Polish*, edited by B. Dunaj and published by Wilga in 1996. The aim of the article is to compare Dunaj's classification with two others, made earlier by Jan Tokarski and Roman Laskowski.

W *Słowniku współczesnego języka polskiego* (SWJP) wydanym w 1996 roku przez wydawnictwo Wilga pod redakcją Bogusława Dunaja znalazła się nowa systematyzacja koniugacji polskiej¹. Będzie ona przedmiotem badań w niniejszym artykule.

Systematyzacja ta nie powstała w próżni. Przez lata bowiem tworzono klasyfikacje próbujące usystematyzować wiadomości na temat polskiego czasownika. Najbardziej rozpowszechnioną klasyfikacją jest tradycyjny podział na trzy bądź cztery koniugacje, opierający się na zakończeniach czasu teraźniejszego i nawiązujący do podziału na koniugacje w gramatyce łacińskiej. Nowsze są klasyfikacje Jana Tokarskiego. Systematyzacje Tokarskiego wniosły znaczne zmiany jakościowe. Autor nie zajmował się repartycją końcówek w odmianie czasownika, natomiast skupił uwagę na alternacjach wewnątrz leksemu czasownikowego. Pierwsza wersja podziału na grupy tematyczne przedstawiona została w książce *Czasowniki polskie*². Jego szczegółowość spowodowała, że podział ten nie zyskał popularności w szerszych kręgach odbiorców. Powodem była także nieporęczna w użyciu numeracja poszczególnych grup. Dlatego też Tokarski stworzył drugą, znacznie prostszą, wersję swojej klasyfikacji³, w której wyodrębnił dziewiętnaście grup (w pierwszej wersji wyróżnił tych grup aż czterdzieści

¹ Artykuł stanowi skrót pracy magisterskiej napisanej w 2000 r. w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego pod kierunkiem prof. dr. hab. Zygmunta Saloniego.

² J. Tokarski: *Czasowniki polskie*. Warszawa 1951.

³ J. Tokarski: *Fleksja polska*. Warszawa 1978.

dziewięć). Jest to najpopularniejsza systematyzacja koniugacji polskiej, dlatego m.in. zastosowano ją w słownikach języka polskiego.

Pod względem dokładności systematyzacjom Tokarskiego dorównuje klasyfikacja Romana Laskowskiego⁴. Zachowując tradycyjny podział na trzy koniugacje, w ich obrębie wyróżnił autor dziewięć grup – w sumie wraz z podgrupami były to dwadzieścia dwa typy.

Za punkt wyjścia przy omawianiu klasyfikacji Dunaja przyjęto najbardziej szczegółową systematyzację koniugacji polskiej Tokarskiego na podstawie książki *Czasowniki polskie*, na którą składa się czterdzieści dziewięć podgrup. U Dunaja jest to trzydzieści siedem paradygmatów. Systematyzacja ta zostanie zestawiona ze znacznie jej bliższą morfologiczną klasyfikacją Laskowskiego. W dalszej części artykułu zostaną omówione paradygmaty składające się na klasyfikację Dunaja.

Paradygmat I

W paradygmacie tym Dunaj wyodrębnił cztery bardziej szczegółowe wzory odmiany, których cechą wspólną jest występujący w bezokoliczniku i czasie przeszłym ciąg *-wa-*, który w czasie teraźniejszym wymienia się na *-j-*.

Wzorowi odmiany *Ia* odpowiada IV grupa w klasyfikacji Tokarskiego. Według tego paradygmatu odmienia się liczna grupa czasowników, które w czasie teraźniejszym mają przyrostek tematowy *-uje-*, w pseudoimiesłowiu⁵ i bezokoliczniku *-owa-*. Charakteryzują się one dużym stopniem regularności, np. *kupuje, kupuj, kupować, kupował, losuje, losuj, losować, losował*.

Zgodnie z paradygmatem *Ib* odmieniają się czasowniki należące w podziale Tokarskiego do grupy X, w której wyróżnione zostały dwie podgrupy: *Xa* – typ *czytywać* i *Xb* – typ *nastłuchiwać*. Występowanie różnych przyrostków tematycznych w czasownikach grupy X u Tokarskiego było podstawą do wyodrębnienia podgrup: *-ywa-* – *Xa* oraz *-iwa-* – *Xb*. Dla Dunaja to zróżnicowanie przyrostków tematycznych nie miało znaczenia przy wyodrębnieniu paradygmatu *Ib*, według którego odmieniają się zarówno czasowniki typu *czytywać*, jak i *podstłuchiwać*. Podobne rozwiązanie zastosował w swojej morfologicznej klasyfikacji Roman Laskowski. Zgodnie z wzorem koniugacyjnym *Ib* odmieniają się czasowniki, które w pseudoimiesłowiu i bezokoliczniku mają przyrostki: *-iwa-*, *-ywa-*, a w czasie teraźniejszym *-uje-*, np. *pokazywać, pokazuję, pokazuj, pokazywał*.

⁴ *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel. Wyd. II zmienione. Warszawa 1998, s. 225–269.

⁵ W celu ujednoczenia terminologii posługuję się terminem „pseudoimiesłów” na określenie formy o wartości 3. osoby czasu przeszłego trybu oznajmującego. We wcześniejszych pracach poświęconych fleksji czasownika używano w tym znaczeniu terminu „imiesłów przeszły” lub „czas przeszły”.

Paradygmat *Ic* ma zastosowanie w odmianie nielicznej grupy czasowników zakończonych w bezokoliczniku na *-liwać*. Ta niewielka grupka czasowników o podstawach: *-strzeliwać*, *-myśliwać*, *-kaszliwać*, w których występuje wymiana *-iwa-/iwuj(e)-*, zamiast częstej *-iwa-/uj(e)-*, została pominięta w opisie Laskowskiego i podziale Tokarskiego. Wzór *Ic* bywa rozszerzany na inne czasowniki, np. *oddziaływać*, *przekonywać*, *wykonywać*, które odmieniają się zgodnie z wzorem *Ib*. Natomiast formy tworzone według wzoru *Ic* uważane są za niepoprawne.

Wzorowi koniugacyjnemu *Id* odpowiada w klasyfikacji z *Czasowników polskich* mała grupka *XIf*. Według paradygmatu *Id* odmieniają się czasowniki typu: *dawać*, *stawać*, które mają przyrostek tematyczny *-j-* wymienny na *-w-*, np. *daje*, *dawać*, *dawał*. Cechą charakterystyczną dla tych czasowników jest nietypowy rozkaźnik *-aj-*, np. *dawaj*, *zeznawaj*.

W obu wydaniach SWJP pojawił się błąd dotyczący czasownika *stawać*, który został zaklasyfikowany do paradygmatu *Ib*: *stawać* cz. *ndk Ib*, *staję*, *staje* ~ *waj*, zamiast *Id*, dla którego jest wzorcowym przykładem. Czasowniki odmieniające się według paradygmatu *Id* odpowiadają klasie *Ic* w podziale Laskowskiego, który od systematyzacji Dunaja różni się tylko tym, że w klasie *I*. nie została wyodrębniona podklasa czasowników zakończonych na *-liwać*. Czasowniki te w omawianej systematyzacji odmieniają się według wzoru *Ic*.

Paradygmat II

Wewnątrz tego paradygmatu Dunaj wyróżnił dwa bardziej szczegółowe, według których odmieniają się czasowniki zaliczone przez Tokarskiego do *XI* grupy tematycznej. Grupie *XIf* odpowiada u Dunaja wzór koniugacyjny *Id*. Zgodnie z paradygmatem *II* koniugują się czasowniki, które w czasie teraźniejszym mają przyrostek tematyczny *-e-*, w bezokoliczniku i pseudoimiesłowicie *-a-*, np. *łapie*, *łapać*, *łapał*. Temat form prostych trybu rozkazującego tych czasowników może być zerowy w rdzeniu z samogłoską lub rozszerzony przyrostkiem *-ij-* w rdzeniach bezsamogłoskowych, np. *łap*, *rwij*. W *II* wzorze koniugacyjnym Dunaj wskazał dwa inne rozkaźniki:

IIa *-aj*, np. *karaj* – przejęty od czasowników z *III* koniugacji,

IIb *-ij*, np. *rwij*.

W opisie zupełnie pominięty został rozkaźnik z tematem zerowym, który uwzględniony był w podziale Tokarskiego i klasyfikacji Laskowskiego. Forma ta bardzo często jest pomijana w artykułach hasłowych, np. *wiązać* cz. *ndk IIa*, *wiążę*, *wiąże*, ~*any* lub *писаć* cz. *ndk IIa*, *piszę*, *pisze*, ~*any*.

Według paradygmatu *IIa* odmieniają się czasowniki z następujących grup Tokarskiego: *XIa*, *XIe*, *XIg* i *XIh*; zgodnie z wzorem *IIb* – *XIb*, *XIc* i *XId*. Po wyeliminowaniu grupy *XIf* (paradygmat *Id*) grupa *XI* liczy siedem podgrup. W klasyfikacji Dunaja są tylko dwa wzory koniugacyjne.

Według wzoru *IIa* odmieniają się czasowniki grupy *XIa*. Ich charakterystyczną cechą jest wspomniany wyżej rozkaźnik z końcówką zerową, który nie został

uwzględniony we wzorach koniugacyjnych. Pozostałe czasowniki odmieniające się zgodnie z wzorem IIa (XIe, XIg i XIh u Tokarskiego) charakteryzują się licznymi alternacjami wewnątrztematowymi, np. w grupie XIg mamy wymianę typu T:T⁺, czyli *szeptać, szepcze* lub w grupie XIh – wymianę T:T', *łapać, łapie*. Problemem w opracowaniu paradygmatu IIa może być pominięcie tematu zerowego form prostych trybu rozkazującego. Dunaj przeniósł bowiem do tego wzoru formy trybu rozkazującego typowe dla czasowników należących do III koniugacji, np. *karąć, karaj*, choć *karze* na wzór *czytać, czytaj*, ale konsekwentnie *czyta*. W wielu artykułach hasłowych nie wskazano możliwości odmiany czasowników takich jak: *orać, chłostać, płukać* według wzoru VIIIa – *czytać*, odsyłając jedynie do paradygmatu IIa, np. *chłostać* cz. *ndk IIa a VIIIa, chłoszczę||~am, chłoszcze||~ta, chłoszczą||~ają, ~any*, ale *orać* cz. *ndk IIa, orze, orzę, ~any* lub *płukać* cz. *ndk IIa, płuczę, płucze, ~any*. Dla lepszego zobrazowania problemu zestawione zostały paradygmaty IIa i VIIIa omawianej systematykacji.

1. paradygmat:	IIa	VIIIa
2. bezokolicznik:	paprać	paprać
3. czas teraźniejszy (lub przyszły prosty):		
lp. 1. os.	paprzę	papram
2. os.	paprzesz	paprasz
3. os.	paprze	papra
lm. 1. os.	paprzemy	papramy
2. os.	paprzecie	papracie
3. os.	paprzą	paprają
4. tryb rozkazujący:		
lp. 2. os.	papraj	papraj
lm. 1. os.	paprajmy	paprajmy
2. os.	paprajcie	paprajcie
5. imiesłów współczesny (ndk):		
przymiotnikowy	paprający	paprający
przysłówkowy	paprając	paprając
6. czas przeszły:		
lp. rodz.m.	paprał	paprał
ż.	paprała	paprała
n.	paprało	paprało
lm. rodz. mos.	paprali	paprali
nmos	paprały	paprały
7. imiesłów uoprzedni (dk):	spaprawszy	spaprawszy
8. imiesłów bierny:		
lp. M. rodz. m.	paprany	paprany
lp. M. rodz. mos.	paprani	paprani
9. forma nieosobowa (czasu przeszłego):	paprano	paprano
10. rzeczownik odsłowny	papranie	papranie

Czasownik *paprać*, według systematyzacji Dunaja, odmienia się zgodnie z paradygmatem IIa lub VIIIa. Te wzory odmiany różnią się jedynie formami czasu teraźniejszego. Skutkiem przyjętych założeń autor klasyfikacji nie uwzględnił w słowniku następujących form:

1. tryb rozkazujący:
 - lp. 2. os. – paprz
 - lm. 1. os. – paprzmy
 2. os. – paprzcie
2. imiesów współczesny:
 - przymiotnikowy – paprzący
 - przysłówkowy – paprząc

Odnutowane są one zarówno w obu klasyfikacjach Jana Tokarskiego, jak i w opracowaniu Romana Laskowskiego, a także w najpopularniejszych słownikach języka polskiego.

Według paradygmatu I Ib odmieniają się nieliczne czasowniki grupy XIb, choć zdarzają się odstępstwa. Na przykład czasownik *stać I* cz. *ndk I Ib, ściele, ściele, ściel, słany* u Tokarskiego należał do grupy XIc, a czasownik *stać II* cz. *ndk IIa, śle, śle, słany* w podziale na grupy tematyczne wchodził właśnie w skład XIb. Wynika z tego, że czasownik *stać I (ściele)* odmienia się jak *rwać*, a *stać II (śle)* – jak *karać*. Tymczasem w przytoczonych parach czasowników zachodzą trudne do porównania ze sobą alternacje w temacie:

rwać – z wymianą T:T' i rozkaźnikiem na -ij,

stać I – to czasownik różnotematowy: *stać, ściele, stały, słano*,

stać II – bardziej zbliża się do wzoru I Ib niż *stać I*, z wymianą T:T' i rozkaźnikiem na -ij,

karać – z wymianą międzytematową T:T'.

Zgodnie ze wzorem I Ib odmieniają się także czasowniki, które znalazły się u Tokarskiego w podgrupie XI d. Są to czasowniki typu *brać* i *prać* z wieloma wymianami wewnątrz tematu, czego nie pokazuje wzór I Ib – *rwać*, który charakteryzuje się innymi alternacjami. W temacie czasowników *brać* i *prać* zachodzą alternacje T:T' i Ø: 'o: 'e, i np. *brać, bierze, biorą*, a w czasownikach odmieniających się jak *rwać* mamy następujące wymiany: T:T', 'e:ij:a, np. *ssie, ssij, ssał*. Odmienność alternacji występujących w tych czasownikach uzasadniałaby umieszczenie ich w oddzielnych paradygmatach.

Przy wyodrębnieniu wzorów koniugacyjnych IIa i I Ib Dunaj zastosował te same kryteria, którymi posłużył się w swojej klasyfikacji Roman Laskowski.

Paradygmat III

Wewnątrz tego paradygmatu zostały wyodrębnione trzy wzory koniugacyjne. Według IIIa odmieniają się czasowniki, które w klasyfikacji Tokarskiego tworzyły jednolitą grupę III. Są to czasowniki typu: *szaleć, mdleć* z przyrostkiem

tematycznym *-je-/-ej-* w czasie teraźniejszym, *-e-* w bezokoliczniku i *-a-* w pseudoimiesłowie, np. *mdleje, mdlej, mdleć, mdlał*. Ta dość duża grupa czasowników charakteryzuje się regularną odmianą.

Inaczej jest z czasownikami odmieniającymi się zgodnie z wzorem **IIIb**, któremu odpowiada w klasyfikacji z *Czasowników polskich* grupa XIIb. Według paradygmatu IIIb odmieniają się nieliczne czasowniki typu *grzać, siać* z przyrostkiem tematycznym *-je-/-j-* w czasie teraźniejszym oraz przyrostkiem *-a-* w pseudoimiesłowie, np. *grzejesz, grzeją, grzej, grzał*. Na uwagę zasługuje fakt, iż Dunaj dopuszcza dwie formy w 3. osobie liczby mnogiej czasu przeszłego rodzaju męskoosobowego: *siali/sieli*. Forma *sieli* nie została uwzględniona w żadnej z wcześniejszych klasyfikacji czasowników. Nie odnotowano jej także w *Schematycznym indeksie a tergo polskich form wyrazowych*⁶, książce, która jest jedynym dziełem zawierającym zakończenia wszystkich polskich form wyrazowych. Pominięcie tej formy jest skutkiem różnic regionalnych. Formy: *śmieleli się, grzeli, pieli* – analogiczne do *sieli* nie są używane na Mazowszu, chociaż powszechnie stosuje się je w innych regionach kraju.

Wzorowi koniugacyjnemu **IIIc** w podziale Tokarskiego odpowiada grupa XIIa, czyli czasowniki typu *myć, bić, kuć* bez alternacji wewnątrz tematu. Czasowniki odmieniające się zgodnie z wzorem IIIc mają przyrostek tematyczny *-je-/-j-* w czasie teraźniejszym oraz przyrostek zerowy w pseudoimiesłowie, np. *myjesz, myją, myj, mył*.

Czasowniki, które koniugują się według paradygmatu III, mają w czasie teraźniejszym oraz trybie rozkazującym formy rozszerzone przyrostkiem *-j-* i należą do I koniugacji.

Paradygmat IV

Wewnątrz tego paradygmatu wyróżnione zostały trzy wzory koniugacyjne. Według nich odmieniają się czasowniki, które u Tokarskiego znalazły się w V i IX grupie, mające w czasie teraźniejszym przyrostek tematyczny *-nie-/-n-*.

Zgodnie z paradygmatem **IVa** odmieniają się czasowniki należące w podziale Tokarskiego do grupy Va i Vb, które różnią się formą rozkaznika, co było uwarunkowane głosek poprzedzającą przyrostek *-nij*, jeżeli część przedprzyrostkowa kończyła się spółgłoską, np. *pragnij*, lub *-ń*, jeżeli część przedprzyrostkowa kończyła się samogłoską, np. *suń*. Dunaj nie uwzględnił tej różnicy we wzorach koniugacyjnych, ale jest ona odnotowana w artykułach hasłowych:

płynąć cz. ndk IVa, ~nę, ~nie, płyn, ~nął, ~nęli,
ciągnąć cz. ndk IVa, ~nę, ~nie, ~nij, ~nął, ~nęli.

⁶ J. Tokarski, Z. Saloni (red.): *Schematyczny indeks a tergo polskich form wyrazowych*. Warszawa 1993.

Czasowniki odmieniające się zgodnie z paradygmatem IVa obok przyrostka tematycznego w czasie teraźniejszym *-nie-/-n-*, mają w bezokoliczniku przyrostek *-ną-*, a w pseudoimiesłowie *-ną-/-nę-*.

Według paradygmatu IVb i IVc odmieniają się czasowniki, które u Tokarskiego tworzyły grupę IX. Są to czasowniki z przyrostkiem tematycznym *nie-/-n-* w czasie teraźniejszym, ale pozbawione przyrostka *-ną-/-nę-* w pseudoimiesłowie, np. *chudnę, chudnąć, chudł*. Zasadniczą cechą różnicującą czasowniki paradygmatu IVb i IVc jest forma bezokolicznika. Czasowniki, które mają temat rozszerzony o sufiks *-ną-* w bezokoliczniku, często także w innych formach, np. czasu teraźniejszego bądź tematu trybu rozkazującego, Dunaj włączył do paradygmatu IVb.

Czasowniki zaliczone do wzoru IVc różnią się od IVb tym, że rozszerzony temat sufiksem *-ną-* może wystąpić w czasie teraźniejszym, rozkazniku, imiesłowie współczesnym, ale nie w bezokoliczniku. Istnieje grupa czasowników, które posiadają obie formy bezokolicznika, np. *biec/biegnąć* – IVc-b, *rosnąć/rósć* – IVb-c. Kolejność liter przy cyfrze (b, c) uzależniona jest od tego, która z form bezokolicznika jest częściej używana. Niektóre czasowniki posiadają dwie formy pseudoimiesłowu, np. *marzł/marznął, rósł/rosnął, mókł/moknął*. Czasowniki należące w podziale Tokarskiego do poszczególnych podgrup grupy IX według Dunaja są zaklasyfikowane następująco:

IXa, np. *chudnąć, głuchnąć, zgadnąć* do paradygmatu IVb,

IXb, np. *rosnąć/rósć* – IVb-c,

IXc, np. *więdnąć, schnąć* – IVb, ale *klęknąć* do IVa – nie uwzględnione zostały formy: *ukląkł, ukłękła*,

IXd, np. *biec/biegnąć* do IVc-b, *oblec/oblegnąć* – IVb-c,

IXe, np. *kraść* – IVc,

IXf, np. *grzęznąć/grząźć, lęgnąć/ląc* – IVb-c,

IXg, np. *blednąć* – IVb.

Cechą charakterystyczną czasowników odmieniających się zgodnie z IV wzorem koniugacyjnym jest obecność przyrostka *-nie-/-n-* w czasie teraźniejszym. W paradygmacie tym, podobnie jak w II, została znacznie zmniejszona szczegółowość opisu w porównaniu z podziałem Tokarskiego. Wynikiem tego jest nieuwzględnianie we wzorach koniugacyjnych omawianej systematyzacji licznych alternacji czasowników paradygmatu IV. Paradygmat ten różni się od klasy 4 w systematyzacji Laskowskiego podwójnym oznacznikiem (b, c) przy czasownikach mających dwie formy bezokolicznika, np. *ciec||cieknąć* cz. *ndk IVb-c rzad Vd*.

Paradygmat V

Wewnątrz paradygmatu V Dunaj wyodrębnił cztery bardziej szczegółowe wzory koniugacyjne. Zgodnie z paradygmatem Va odmieniają się czasowniki, które w pierwszej wersji podziału Tokarskiego tworzyły nieliczną grupę XIIc, o charakterystycznych wymianach w temacie *m, n:q, ę*, np. *źnie, żać, dmie, dąć*. Wyróżnienie takiej jednolitej grupy jest chyba błędne albo w czasownikach *żać I* i *żać II* zachodzą inne alternacje; w wypadku *żać II* (*bielizne*) – *-mie-:-m-/-mij-/-q-:-ę-*, w czasowniku *żać II* (*zboże*) – natomiast alternacja *-nie-:-n-/-nij-/-q-:-ę-*. Tokarski w swoim podziale włączył *żać I* i *żać II* do grupy XIIc, choć zdawał sobie sprawę z różnic w ich odmianie. SWJP w ogóle nie notuje *żać I*. Zgodnie ze wzorem Va odmieniają się czasowniki: *giąć, piąć się*, ale i *zająć, ciąć*.

W XII grupie Tokarski wyróżnił jeszcze dwie podgrupy; czasowniki należące do grupy XIIa i XIIb odmieniają się według omówionego paradygmatu IIIb i IIIc. Pozostałe czasowniki odmieniające się zgodnie z V wzorem koniugacyjnym u Tokarskiego tworzą grupę XIII. Należą do niej czasowniki mające w czasie teraźniejszym przyrostek tematyczny *-e-*, w pseudoimiesłowie i bezokoliczniku pozbawione przyrostka. Tokarski uważał grupę XIII za najbardziej skomplikowaną, a to ze względu na dużą liczbę alternacji. Tak jak w poprzednich paradygmatach, tak i w tym, wymiany wewnątrztematowe nie wpłynęły na to, do którego wzoru koniugacyjnego Dunaj włączył czasowniki. Podstawą podziału wewnątrz paradygmatu V jest postać bezokolicznika:

Vb – to czasowniki z bezokolicznikiem zakończonym na *-eć*, np. *trzeć, drzeć, mleć*,

Vc – z bezokolicznikiem na *-ść*, lub *-źć*, np. *spaść, kłaść, wieźć, leźć, prząść*,

Vd – z bezokolicznikiem na *-c*, np. *móc, piec, zaprząć*.

Według paradygmatu Vb odmieniają się czasowniki zaklasyfikowane przez Tokarskiego do grup: XIII d – typ *trzeć*, XIII e – typ *mleć*. Zgodnie z wzorem Vc koniugują się czasowniki należące do następujących grup: XIII a – typ *spaść*, XIII b – typ *bóść*, XIII c – typ *nieść*, XIII g – typ *prząść*, XIII h – typ *leźć*. Według paradygmatu Vd odmieniają się czasowniki tworzące grupę XIII b – typ *móc* i XIII f – typ *tluc*. Czasowniki zaliczone przez Tokarskiego do grupy XIII b zostały w klasyfikacji Dunaja włączone do odrębnych paradygmatów. Spowodowane to zostało odmiennością kryteriów, jakimi posługiwali się autorzy tych systematyzacji. Dla Tokarskiego najważniejsze były alternacje wewnątrztematowe, więc w grupie XIII b znalazły się czasowniki z wymianą T:T' i o:ó, np. *mogę, możesz, mógł* lub *bodę, bodzie, bódl*. U Dunaja o przynależności do paradygmatu zdecydowała forma bezokolicznika: Vc – bezokolicznik zakończony na *-ść* (*bóść*), Vd – bezokolicznik na *-c* (*móc*).

Paradygmat VI

Zgodnie z tym wzorem odmieniają się czasowniki, które w klasyfikacji Tokarskiego stworzyły grupę VII, mającą pięć podgrup. Dwa paradygmaty wyodrębnione przez Dunaja odpowiadają podziałowi, jakiego dokonał Tokarski w drugiej wersji swojej klasyfikacji. Wyróżnił bowiem w VII grupie dwie podgrupy: VIIa – z przyrostkiem tematycznym *-i-* w czasie teraźniejszym i *-e/-a-* w pseudoimiesłowiu, np. *lecieć*, VIIb – z przyrostkami *-y-* i *-e/-a-*, np. *leżeć*. Podobny podział mamy w omawianej systematyzacji, w której według wzoru **VIa** odmieniają się czasowniki: *leżeć*, *drzeć*, *słyszeć*, a czasowniki: *kipieć*, *lecieć*, *brzmieć* zgodnie z paradygmatem **VIb**. Porównując paradygmat VI z grupą VII w I wersji podziału Tokarskiego, dochodzi się do następujących ustaleń: czasowniki zaliczone w klasyfikacji Tokarskiego do grupy: VIIa, np. *kipieć*, VIIb – *lecieć*, VIIe – *brzmieć* odmieniają się zgodnie z paradygmatem **VIb**, a czasowniki z grupy VIIc – *drzeć* i VIId – *ryczeć* – **VIa**.

Inaczej ten problem rozwiązany został w klasyfikacji Laskowskiego, który wyodrębniając w klasie 6 podklasy, posłużył się odmiennym kryterium. Wynik tego był następujący: podklasy 6a – w podziale Tokarskiego odpowiadają grupy: VIIa, VIIc, VIId i VIIe, czyli czasowniki bez alternacji spółgłoskowych, a podklasy 6b – tylko grupa VIIb, z wymianami spółgłoskowymi typu T':T⁺, np. *siedzi*, *siedzą*.

Paradygmat VII

Wewnątrz paradygmatu VII, podobnie jak w poprzednim, Dunaj wyróżnił dwa szczegółowe wzory, według których odmieniają się czasowniki, które w podziale Tokarskiego znalazły się w grupie VI, liczącej osiem podgrup. Przy wyodrębnieniu paradygmatu **VIIa** i **VIIb** Dunaj zastosował to samo kryterium, którym posłużył się Tokarski w drugiej wersji swojego podziału. W grupie VIa znalazły się czasowniki z przyrostkiem tematycznym *-i-* w czasie teraźniejszym, odmieniające się według wzoru **VIIb**, np. *tropić*, *nosić*, *wozić*. Natomiast grupa **VIb** obejmuje czasowniki z przyrostkiem tematycznym *-y-*, którym w nowej systematyzacji odpowiada paradygmat **VIIa**, np. *straszyć*, *tworzyć*, *pstrzyć*.

Odmiennym kryterium posłużył się Tokarski w pierwszej wersji swojej klasyfikacji, w której najważniejsze były alternacje wewnątrz tematu czasownika. Wynikiem tego był bardziej szczegółowy podział. Czasowniki z grup: VIa – typ *tropić*, VIc – *robić*, VIId – *nosić*, VIe – *śnić*, VIg – *wozić*, odmieniają się według paradygmatu **VIIb**, a z grup: VIb – *ważyć*, VI f – *tworzyć*, VIh – *pstrzyć* włącznie zostały do wzoru koniugacyjnego **VIIa**.

Zgodnie z VII wzorem koniugacyjnym odmieniają się czasowniki z przyrostkiem *-i-* lub *-y-* i najczęściej tematem zerowym form prostych w trybie rozkazującym, np. *wozi*, *wóz*, *wozić*. Niektóre z tych czasowników wykazują wymiany w temacie, np. alternacja T':T⁺ – *wozisz*, *wożą* lub o:ó – *łowić*, *łów*.

Nie są one zaznaczone we wzorach koniugacyjnych, ale na poziomie artykułu hasłowego pojawiają się odpowiednie formy, np. *nosić* cz. *ndk VIIIb*, *noszę*, *~si*, *noś*, *noszony*.

Paradygmatowi VII w klasyfikacji Laskowskiego odpowiada klasa 7, w której wyróżnione zostały dwie podklasy, wyodrębnione według takiego samego kryterium, jakie zastosowano w klasie 6. Do podklasy 7a należą czasowniki, które nie mają alternacji spółgłoskowych w temacie. W I wersji Tokarskiego tworzą grupę VIa, VIb, VIc, VIe, VIf, VIh. Podklasa 7b obejmuje czasowniki z alternacjami spółgłoskowymi typu T':T⁺, które w podziale Tokarskiego wchodziły w skład grupy VI d i VI g.

Paradygmat VIII

Paradygmatowi VIIIa w podziale Tokarskiego odpowiada grupa I. Ta liczna grupa czasowników typu *czytać* ma charakterystyczne końcówki w czasie teraźniejszym: *czyt-am*, *czyt-a*, *czyt-asz*. Zarówno na wzór koniugacyjny VIIIb, jak i na II grupę klasyfikacji z *Czasowników polskich* składają się czasowniki tworzone od podstaw *rozumieć*, *umieć*, *śmieć*. Ich koniugacja charakteryzuje się brakiem wymian wewnątrztematowych i typowymi końcówkami czasu teraźniejszego: *umie-m*, *umie-Ø*, *umie-sz*. I i II grupa w systematyce Tokarskiego są równorzędne z paradygmatem VIIIa i VIIIb omawianej klasyfikacji. Czasowniki odmieniające się według tych wzorów koniugacyjnych mają bardzo regularną koniugację z charakterystycznymi końcówkami czasu teraźniejszego oraz trybem rozkazującym rozszerzonym o *-j-*. Czasowniki tworzące paradygmat VIII należą do III koniugacji.

Paradygmat IX

Wewnątrz tego paradygmatu Dunaj wyróżnił siedem wzorów koniugacyjnych. Czasowniki odmieniające się według tych wzorów wykazują wysoki stopień nieregularności w odmianie.

Reprezentantem paradygmatu IXa jest czasownik *chcieć*. Według tego wzoru koniugacyjnego odmieniają się tylko czasowniki o podstawie *chcieć*. Tokarski w obu wersjach swojego podziału na grupy tematyczne zaliczył leksem *chcieć* do czasowników nieregularnych. Osobliwością odmiany czasownika *chcie-ć* jest układ form czasu teraźniejszego: *chc-ę*, *chc-esz* i pseudoimiesłowu: *chcia-ł*, *chcie-li* oraz nietypowy tryb rozkazujący: *chcie-j*. W systematyce Laskowskiego czasownik ten nie został zaliczony do żadnej z klas morfologicznych, ale włączono go do I koniugacji. Autor tej klasyfikacji wskazał trzy alternanty morfologiczne czasownika *chcieć*: *chcie-/chcia-/chc-*.

Według paradygmatu IXb odmienia się niewielka grupa czasowników o podstawach: *kaszleć*, *mamleć*, *skamleć*. Czasowniki te mają w czasie teraźniejszym i bezokoliczniku przyrostek tematyczny *-e-*, a w pseudoimiesłowicie *-a-*

wymienny na *-e-*, np. *skamleć, skamłę, skamlesz, skamlał, skamleli*. Dunaj obok tematu zerowego form prostych trybu rozkazującego: *kaszl, kaszłmy, kaszlcie* dopuszcza rozkaźnik na *-aj, -ajmy, -ajcie*, np. *kaszlaj, kaszłajmy, kaszłajcie*. W Słowniku języka polskiego pod redakcją W. Doroszewskiego odnajdujemy w artykułach hasłowych jedynie formy trybu rozkazującego na *-aj*, np. *kaszlaj, mamlaj*, tylko przy czasowniku *skamleć* nie podany został rozkaźnik, a forma utworzona zgodnie z IX grupą brzmi: *skaml*. Inaczej ten problem rozwiązuje Nowy słownik poprawnej polszczyzny pod redakcją Andrzeja Markowskiego (NSPP), w którym tylko w odmianie czasownika *kaszeć* dopuszczono obie formy rozkaźnika: *kaszl* albo *kaszlaj*. Ten typ odmiany jest nowy z punktu widzenia koniugacji polskiej.

W systematyzacji Laskowskiego czasowniki tego typu zajęły część bardzo skromnej klasy 5e. Chyba pod wpływem tej klasyfikacji w paradygmacie IXb obok czasowników: *skamleć, kaszeć* znalazł się czasownik *wrzeć* cz. *ndk IXb, wrę, wrze||wre, wrzuj, wrzał, wrzeli*. W odmianie tego czasownika mamy nietypowy układ tematów czasu teraźniejszego: *wrę, wrz-esz, wrz-e* (wymiana e:ø i T;T') i pseudoimiesłowu: *wrza-t, wrze-li* (wymiana a:e) oraz tryb rozkazujący *wrz-yj*. Różnicą najbardziej widoczną w odmianie czasownika *wrzeć* i *skamleć* są inne formy trybu rozkazującego, np. *wrzuj*, ale *skaml* lub *skamlaj*. Kolejną różnicę stanowią odmienne alternacje w temacie czasu teraźniejszego: *wrzeć* – wymiana e:ø, a *skamleć* – e:a. Czasownik *wrzeć* w obu wersjach podziału na grupy tematyczne uznany został za czasownik nieregularny.

Zgodnie ze wzorem IXc odmieniają się czasowniki o podstawie *pachnieć*. W obu klasyfikacjach Tokarskiego czasownik ten został pominięty. W *Czasownikach polskich* znajdujemy jedynie taki zapis w indeksie: „pachnieć, p. pachnąć IXa”⁷. W wyżej przywoływanych słownikach przy czasowniku *pachnieć* nie podawana jest cyfra grupy, co oznacza, że czasownik ma nietypową odmianę. Roman Laskowski czasownik ten zaliczył do wspomnianej wcześniej klasy 5e, którą oprócz czasownika *pachnieć* tworzą trzy inne włączone przez Bogusława Dunaja do paradygmatu IXb: *wrzeć, kaszeć, skamleć*. W czasowniku *pachnieć* występuje wymiana samogłoskowa e:a oraz spółgłoskowa typu T:T', np. *pachnie-ć, pachnia-t, pachn-q*.

Zgodnie ze wzorem IXd odmieniają się czasowniki o podstawie *iść*. Leksem *iść* we wszystkich wcześniejszych opracowaniach zaliczany był do czasowników nieregularnych. Paradygmat IXd zupełnie nie uwzględnia problemu przedrostków wariantywnych w czasownikach: *nadejść, podejść, obejść, odejść, rozejść*.

⁷ J. Tokarski: *Czasowniki polskie*, s. 219. Wzór *pachnieć* odnotował Zygmunt Saloni w tabeli 48 swej książki *Czasownik polski* (Warszawa 2001). Ukazała się ona już po napisaniu tego artykułu w swojej pracy posługiwałam się sporządzonym do niej spisem: Z. Saloni (wg Jana Tokarskiego). *Wzory koniugacyjne*, który autor – w wersji z 20 maja 1987 r. – rozpowszechnił w wielu egzemplarzach wydruku komputerowego.

Jest on jednak sygnalizowany na poziomie artykułów hasłowych: *obejść* cz. dk IXd, *obejdę, obejdzie, obejdziesz, obszedł, obszła, obszli* lub *rozejść się* cz. dk IXd, *~jdę się, ~jdzie się, ~zejdź się, ~zszedł się, ~zeszła się, ~zeszli się*. Czasownik *pójść* odmieniający się według paradygmatu IXd wykazuje wymiany, które zaznaczone są jedynie w artykule hasłowym *pójść* cz. dk IXd, *~jdę, ~jdzie, pójdź, poszedł, poszli*. Czasowniki tego paradygmatu są defektywne: nie mają bezosobnika i imiesłowu przymiotnikowego biernego. Dodatkowo czasownik *iść* nie ma rzeczownika odsłownego. Mają go natomiast pozostałe czasowniki odmieniające się zgodnie ze wzorem IXd, np. *odejście, dojście, zejście*. Formy te, zupełnie pominięte we wzorze IXd, odnaleźć można jako odrębne artykuły hasłowe: *dojście I rz. n III, blm, od cz. dojść*. Jednak nie wszystkie rzeczowniki odsłowne utworzone od czasowników o podstawie *iść* zostały odnotowane w SWJP. Z pominiętych form należałoby wymienić trzy: *nadejście, rozejście, pójście*. W odmianie czasowników paradygmatu IXd występują dwa różne tematy: *id-ę, id[ź]-e, idź-my, id-ą* dla czasu teraźniejszego, trybu rozkazującego i imiesłowu współczesnego oraz *sz-edł, sz-lam* dla pseudoimiesłowu.

Zgodnie ze wzorem koniugacyjnym IXe odmieniają się czasowniki o podstawie *znaleźć*. Zarówno w klasyfikacji Laskowskiego jak i w obu wersjach podziału Tokarskiego leksem *znaleźć* zaliczony został do czasowników nieregularnych ze względu na wielość wymian w temacie: *znajd-ę, znaj-dź, znalazła, znalazli*. Dunaj nie włączył do paradygmatu IXe obocznej formy *-naleź* w trybie rozkazującym. Forma ta odnotowana została w *Schematycznym indeksie* oraz we *Wzorach koniugacyjnych*, choć w NSPP forma ta uznana została za niepoprawną.

Według paradygmatu IXf odmieniają się czasowniki o podstawie *siaść*. W obu wersjach klasyfikacji Tokarskiego i w systematyzacji Laskowskiego leksem *siaść* włączony został do grupy czasowników nieregularnych. Odmianę czasowników tego paradygmatu cechują wymiany w temacie czasownika: *usiąd-ę, usiadź-ę, usiad-łem, usied-li*. Czasowniki odmieniające się zgodnie z wzorem IXf są nieprzechodnie i nie posiadają imiesłowu biernego. W opracowaniu Dunaja nie mają również rzeczownika odsłownego i formy nieosobowej czasu przeszłego. Formy te pomija też SJPDo. Choć używane są one bardzo rzadko, odnotowane zostały w *Schematycznym indeksie* oraz w *Czasowniku polskim* Z. Saloniego (były też we *Wzorach koniugacyjnych*). W NSPP za formy niepoprawne uznano: *siadnięto, siadnięty*, niestety formy poprawne nie zostały podane, np. *siadnięto, siadnięcie*, nie podano też informacji, że odpowiednie formy nie istnieją.

Zgodnie z paradygmatem IXg odmieniają się czasowniki o podstawie *jechać*. We wcześniejszych opracowaniach leksem *jechać* zaliczony był do czasowników nieregularnych ze względu na liczne wymiany w temacie: *jecha-ł, jad-ę, jedź-ę*. Zagadkowe jest pominięcie we wzorze przez Dunaja formy 2.

osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego (ndk), tym bardziej że brak jej w obu wydaniach słownika. Forma *jedziesz* zawiera nietypową alternację i mogła być opuszczona tylko na skutek błędu technicznego.

Większość czasowników odmieniających się zgodnie z omówionymi wyżej paradygmatami wykazuje liczne alternacje w temacie i dlatego we wcześniejszych klasyfikacjach włączane były do czasowników nieregularnych. Dunaj inaczej rozwiązał ten problem, stworzył bowiem dość szczegółowe paradygmaty, według których odmieniają się nieliczne grupki czasowników, często tworzone dzięki przedrostkom od jednej podstawy, np. paradygmat IXe obejmuje czasowniki utworzone od podstawy – *naleźć*: *znaleźć*, *odnaleźć*, *wynaleźć*. Czasowniki paradygmatu IX należą do I koniugacji, choć zgodnie z omawianym wcześniej wzorem VIII odmieniają się czasowniki zaliczone do III koniugacji.

Paradygmat X

Podział wewnątrz paradygmatu X jest zbliżony do układu zastosowanego przez Tokarskiego w grupie VIII klasyfikacji z *Czasowników polskich*. Wyróżnił on dwie podgrupy: VIIIa – typ *spać*, której w systematyzacji Dunaja odpowiada paradygmat Xb oraz VIIIb – typ *bać się* – paradygmat Xa. Czasowniki odmieniające się według paradygmatu Xa i Xb mają w czasie teraźniejszym przyrostek tematyczny *-i-*, a w bezokoliczniku *-a-*. Zgodnie ze wzorem Xa odmieniają się tylko czasowniki o podstawie *stać* oraz *bać się*, natomiast według paradygmatu Xb – czasownik *spać* i pochodne, np. *wyspać*, *przespać*. Czasowniki te w II wersji klasyfikacji Tokarskiego uznane zostały za nieregularne. Fakt ten spowodowała mała liczba omawianych czasowników, a przede wszystkim duże zróżnicowanie tematów w odmianie: *stoj-ę*, *sto-isz*, *stój*, *sta-ć*, *sta-łem* lub *spi-ę*, *sp-isz*, *spij*, *spa-ć*, *spa-łem*. Także w systematyzacji Laskowskiego czasowniki o podstawach: *spać*, *stać*, *bać się* nie zostały włączone do żadnej z klas, przyporządkowano je jedynie do II koniugacji.

Paradygmat XI

Wewnątrz paradygmatu XI wyróżnione zostały cztery bardziej szczegółowe wzory koniugacyjne. Czasowniki odmieniające się zgodnie z nimi, zarówno w podziale Laskowskiego, jak i w obu wersjach klasyfikacji Tokarskiego zaliczone zostały do czasowników nieregularnych. Wszystkie czasowniki paradygmatu XI należą do III koniugacji.

Zgodnie ze wzorem koniugacyjnym XIa odmieniają się czasowniki o podstawie *dać*. Czasowniki te mają takie same formy jak czasowniki paradygmatu VIIIa – *czytać*, np. *da-m*, *da-sz*, *daj-ę*, *da-łem*, podobnie jak *czyta-m*, *czyta-sz*, *czytaj-ę*, *czyta-łem*, oprócz 3. osoby liczby mnogiej czasu przyszłego prostego (dk) z wyjątkowym tematem: *dadz-a*.

Według wzoru **XIb** odmieniają się czasowniki o podstawie *jeść*. Cechą charakterystyczną w odmianie tych czasowników są następujące formy: 3. osoby liczby mnogiej czasu teraźniejszego (ndk) lub przyszłego prostego (dk), np. *zjedzą*, tryb rozkazujący, np. *zjedz-ø* oraz imiesłów bierny, np. *zjedz-ony* i imiesłów współczesny, np. *jedz-ąc*. Pozostałe osoby czasu teraźniejszego mają odmianę jak czasowniki paradygmatu VIIIb – *umieć*, np. *je-m*, *je-sz*. W pseudoimiesłowie czasowniki te mają temat *jad-/jed-*, np. *jad-łem*, *jed-li*.

Według paradygmatu **XIc** odmienia się jedynie czasownik *mieć*, który w czasie teraźniejszym i imiesłowie współczesnym ma formy zbieżne z czasownikami paradygmatu VIIIa – *czytać*, np. *ma-m*, *ma-sz*, *ma-cie*, *ma-ją*, *ma-jąc*. Pozostałe formy czasownika *mieć* są tożsame z odmianą według paradygmatu VIIIb – *umieć*, np. *mie-ć*, *miej-ø*, *mie-li*, *mia-ły*. We wzorze XIc pominięty został imiesłów bierny, choć formę tę znaleźć można u Tokarskiego: *miany*.

Zgodnie z paradygmatem **XId** odmienia się nieliczna grupa czasowników o podstawie *wiedzieć*. Osobliwością odmiany tych czasowników, podobnie jak we wcześniejszym paradygmacie XIb, jest nietypowość formy 3. osoby liczby mnogiej czasu teraźniejszego: *wie-m*, *wie-sz*, *wie-ø*, *wie-my*, *wie-cie* oraz *wiedz-ą*, a także trybu rozkazującego: *wiedz-ø*. Formy pseudoimiesłowu tworzone są od dwóch tematów: *wiedzia-*, *wiedzie-*, np. *wiedzia-łem*, *wiedzie-liśmy*.

W paradygmacie XI mamy taką samą sytuację jak w paradygmacie IX, w którym według poszczególnych wzorów odmieniały się nieliczne grupy czasowników. W przypadku paradygmatu XI są to jednak wzory dla jednego czasownika i jego pochodnych, oprócz paradygmatu XIc, zgodnie z którym odmienia się jedynie czasownik *mieć*.

Paradygmat XII

Na paradygmat XII składają się dwa wzory koniugacyjne. Zgodnie z **XIIa** odmienia się tylko czasownik *być*, który używany jest jako samodzielny wyraz, a jednocześnie występujący w funkcji niesamodzielnej, np. łącznika w orzeczeniu imiennym czy składnika złożonych form czasownika. W odmianie czasownika *być* charakterystyczny jest czas teraźniejszy, który stanowi swoisty naddatek w stosunku do typowego paradygmatu. Tworzony na wzór czasu przeszłego, przez dodanie do tematu *jest-* partykuł osobowych: *-(e)m*, *-(e)ś*, *-(e)śmy*, *-(e)ście*, co daje nam następujące formy: *jest-em*, *jest-eś*, *jest-ø*, *jest-eśmy*, *jest-eście*. Wyjątek stanowi forma 3. osoby liczby mnogiej o innym temacie *s-q*. Pozostałe formy tworzone są regularnie od poszczególnych tematów: *będ-ę* i *będ[ź]-esz* w czasie przyszłym prostym, *bądz-my*, w trybie rozkazującym oraz tematem *by-łem* w pseudoimiesłowie. We wzorze XIIa nie uwzględniona została forma nieosobowa czasu przeszłego *byto*, która choć używana rzadko notowana była we wcześniej przytaczanych opracowaniach.

Zgodnie z paradygmatem **XIIb** odmieniają się tylko czasowniki dokonane o podstawie *być*, np. *przebyć, zdobyć, odbyć*. Czas przyszły prosty czasowników wzoru **XIIb** tworzy się analogicznie do czasu przyszłego czasownika *być* – paradygmat **XIIa**, np. *zdobędę* jak *będę, dobędziesz – będziesz, pobędzie – będzie, pozbędziemy – będziemy, nabędziecie – będziecie, odbędą – będą*. Przytoczone pary czasowników różnią się od siebie jedynie obecnością przedrostków. W opracowaniu tego wzoru zabrakło form imiesłowu biernego, który nie jest uwzględniany także w poszczególnych artykułach hasłowych. Istnienie form imiesłowu biernego, np. *przebyty, zdobyty, odbyty* poświadcza SJP Dor. oraz NSPP, a także książka Tokarskiego. Czasowniki odmieniające się zgodnie z paradygmatem **XIIa** i **XIIb** we wcześniejszych klasyfikacjach należały do grupy czasowników nieregularnych. Paradygmat ten zamyka systematyzację Dunaja.

W swojej zasadniczej części systematyzacja zastosowana przez Bogusława Dunaja jest zbieżna z morfologiczną klasyfikacją Romana Laskowskiego, choć widoczne są także podobieństwa do podziału na grupy tematyczne Jana Tokarskiego. Zależności między tymi trzema systematyzacjami obrazuje poniższa tabela:

Paradygmat wg B. Dunaja	Czasowniki	Grupa tematyczna wg J. Tokarskiego	Klasa morfologiczna wg R. Laskowskiego	Koniugacja
1	2	3	4	5
I	a kupować, kupuję, kupuj, kupował	IV	1a	I
	b czytywać, czytuję, czytuj, czytywał	Xa, Xb	1 b	I
VIII	c ostrzeliwać, ostrzeliwuję, ostrzeliwuj, ostrzeliwał	grupa pominięta	grupa pominięta	I
	d stawać, staję, stawaj, stawał	XIf	1c	I
II	a karać, karzę, karaj, karał	Xia, Xlc, Xle, XIg, XIIh	2a	I
	b rwać, rwę, rwij, rwał	XIb, XIc, XI d	2b	I
III	a mdleć, mdleje, mdlej, mdlał	III	3a5e	I
	b siać, sieję, siej, siał	XIIb	3b	I
	c myć, myję, myj, mył	XIIa	3c	I

1	2	3	4	5	
IV	a	krzyknąć, krzyknę, krzyknij, krzyknął	Va, Vb	4a	I
	b	marznąć, marzną, marznij, marzł/marznął	IXb, IXd, IXf	4b, 4c	I
	c	uciec, ucieknę, ucieknij, uciekł			I
V	a	dać, dme, dmij, dał	XIIc	5a	I
	b	drzeć, drę, drzyj, darł	XIIId, XIIIe	5b	I
	c	wieźć, wiozę, wieź, wioź	XIIIa, XIIIb, XIIIc, XIIIg, XIIIh	5c	I
	d	piec, piekę, piecz, piekł	XIIIb, XIIIf	5d	I
VI	a	leżeć, leżę, leż, leżał	VIIa, VIIc	6a	II
	b	lecieć, lecę, lec, leciał	VIIId, VIIe, VIIb	6b	II
VII	a	straszyć, straszę, strasz, straszył	VIb, VI f, VIh	7a	II
	b	robić, robię, rób, robił	VIa, VIc, VIe, VI d, VIg	7b	II
VIII	a	czytać, czytam, czytaj, czytał	I	8	III
	b	umieć, umiem, umiej, umiał	II	9	III
IX	a	chcieć, chcę, chciej, chciał	czasownik nieregularny	?	I
	b	kaszleć, kaszlę, kaszł a kaszłaj, kaszłał	pominięty	5e	I
	c	pachnieć, pachnę, pachnij, pachniał	pominięty	5e	I
	d	iść, idę, idź, szedł	czasownik nieregularny	czasownik nieregularny	I
	e	znaleźć, znajdę, znajdź, znalazł	czasownik nieregularny	czasownik nieregularny	I
	f	siąść, siądę, siądz, siadł	czasownik nieregularny	czasownik nieregularny	I
	g	jechać, jadę, jedź, jechał	czasownik nieregularny	czasownik nieregularny	I
X	a	bać się, boję się, bój si ę, bał się	VIIIb	?	II
	b	spać, śpię, śpij, spał	VIIIa	?	II

1		2	3	4	5
XI	a	dać, dam, daj, dał	czasownik nieregularny	czasownik nieregularny	III
	b	jeść, jem, jedz, jadł	czasownik nieregularny	czasownik nieregularny	III
	c	mieć, mam, miej, miał	czasownik nieregularny	czasownik nieregularny	III
	d	wiedzieć, wiem, wiedz, wiedział	czasownik nieregularny	czasownik nieregularny	III
XII	a	być, jestem, bądź, był	czasownik nieregularny	czasownik nieregularny	I
	b	zдобыć, zdobyę, zdobądź, zdobył	czasownik nieregularny	czasownik nieregularny	I

Znak zapytania (?) oznacza, że dany czasownik nie został włączony do żadnej z klas ani do czasowników nieregularnych.

Klasyfikację Dunaja podzielić można na dwie części. Granica przebiegałaby między paradygmatem VIII a IX, gdyż wzory koniugacyjne I–VIII, poza kilkoma różnicami, są powtórzeniem układu klasyfikacji Laskowskiego. Pozostałe paradygmaty (IX–XII) obejmują czasowniki o nietypowej odmianie, które w klasyfikacji Laskowskiego należały do którejś koniugacji, lecz nie zostały zaliczone do żadnej grupy. W każdej z wydzielonych dwu części zastosowany został podział na trzy koniugacje, wewnątrz którego wyróżniono paradygmaty. Skutkiem tej decyzji faktycznie odstąpiono od zasad opisu Laskowskiego, który podział na trzy koniugacje (seria końcówek czasu teraźniejszego) uznał za nadrzędny.

Przyjrzyjmy się różnicom między omawianą klasyfikacją a pierwotnym w stosunku do niej podziałem na klasy morfologiczne Laskowskiego. Dunaj w paradygmacie I dodatkowo wyróżnił wzór Ic, według którego odmieniają się czasowniki zakończone na *-liwać*. Halina Lipińska i Zygmunt Saloni w artykule poświęconym omówieniu klasyfikacji Romana Laskowskiego zauważyli to niedopatrzenie: „Pominięta w opisie jest niewielka grupka czasowników zakończonych w bezokoliczniku na *-liwać* (np. *rozstrzeliwać*, *przemysłować*), w których sufiks zamiast częstych *-iwa/-uj(e)-* ma alternant *-iwa/-iwuj(e)-*”⁸. Kolejna różnica dotyczy paradygmatu IV i sposobu oznaczania wzorów koniugacyjnych w nim wyodrębnionych, np. *łęgnąć/łąc* IVb-c. Dunaj zastosował inne kryteria podziału wewnątrz paradygmatu VI i VII. Widoczne są tu podobieństwa do

⁸ H. Lipińska, Z. Saloni: *O grupach koniugacyjnych w języku polskim*. [W:] *Studia gramatyczne VIII*, s. 85.

klasyfikacji Tokarskiego, ściślej – do jej drugiej wersji. Podobnie wzory koniugacyjne Xa i Xb są tożsame z grupą VIIIb i VIIIa z pierwszej wersji klasyfikacji Tokarskiego.

Nowością w systematyzacji Dunaja jest opracowanie paradygmatów: IX, XI i XII, według których odmieniają się głównie czasowniki nieregularne. Dość często zdarza się, że zgodnie z danym wzorem koniugują się czasowniki pochodne od jednej podstawy, np. XI_d – *wiedzieć*, a czasami jeden czasownik, np. XI_c – *mieć*. Skutkiem takiego rozwiązania jest zmniejszenie szczegółowości opisu w stosunku do I wersji podziału Tokarskiego, mimo dużej liczby wzorów koniugacyjnych. Na systematyzację Dunaja składa się trzydzieści siedem paradygmatów, z czego według trzynastu odmieniają się czasowniki nietypowe, które we wcześniejszych klasyfikacjach znajdowały się poza podziałem.

Summary

The subject of research is a new systematisation of Polish conjugation, presented in the *Dictionary of Contemporary Polish*, edited by B. Dunaj and published by Wilga in 1996. The aim of this article is to compare Dunaj's classification with two others, made earlier by Jan Tokarski and Roman Laskowski. The author indicates a similarity between the researched systematizations: Dunaj's paradigms: VI and VII and verb patterns: Xa and Xb refer to Tokarski's description; paradigms: I–VIII remind one of Laskowski's classification. A novelty of Dunaj's study is the creation of special paradigms: IX, XI and XII for irregular verbs. Interdependence between these three descriptions is shown in a table at page, s. 61–63. In general, Dunaj's classification is less detailed than Tokarski's systematization.